

Тринадцята казка

Про книгу

Минуле Віди Вінтер, відомої письменниці, довгі роки залишалося загадкою для читачів і журналістів: численні версії своєї біографії вона легко і переконливо вигадує сама. Проте поважний вік і хвороба спонукають її нарешті розповісти правду. Записати свою справжню історію Віда пропонує Маргарет Лі. Чому вибір Віди впав саме на цю аматорку в жанрі біографії, у житті якої до того ж немає нічого незвичайного, крім однієї деталі?..

Тим не менш Маргарет приїздить у старовинний маєток Вінтер, де за кожними дверима прихована таємниця. Вона з головою поринає у чужі сімейні секрети. Але хто знає, чи не зустріне вона в коридорах старого будинку свого власного привида?

КУЛЬТРЕАД

ТРИНАДЦЯТА КАЗКА



ДІАНА СЕТТЕРФІЛД

КСД

КУЛЬТ**READ**

DIANE SETTERFIELD

**THE THIRTEENTH
TALE**

A NOVEL

ДІАНА СЕТТЕРФІЛД

**ТРИНАДЦЯТА
КАЗКА**

РОМАН

**ХАРКІВ
2023 КСД**



Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2023

ISBN 978-617-15-0403-5 (epub)

Жодну з частин цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Електронна версія зроблена за виданням:

Редакція висловлює подяку Тетяні Щегринець за допомогу в роботі над проектом

This edition published by arrangement with Sheil Land Associates

Перекладено за виданням:
Setterfield D. The Thirteenth Tale : A Novel / Diane Setterfield. — London : Orion Publishing Group,
2007. — 480 p.

Переклад з англійської *Володимира Горбатька*

Дизайнер обкладинки *Іван Дубровський*

Сеттерфілд Д.

С33 Тринадцята казка : роман / Діана Сеттерфілд ; пер. з англ. В. Горбатька. — Харків :
Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. — 544 с.

ISBN 978-617-15-0265-9 (дод. наклад)

ISBN 978-0-7528-8167-6 (англ.)

Минуле Віди Вінтер, відомої письменниці, довгі роки залишалося загадкою для читачів і журналістів: численні версії своєї біографії вона легко і переконливо вигадувала сама. Проте поважний вік і хвороба спонукають її нарешті розкрити істину. Записати свою історію Віда пропонує Маргарет Лі. Чому вибір Віди впав саме на цю аматорку в жанрі біографії, у житті якої до того ж немає нічого незвичайного, крім однієї деталі?..

Утім, Маргарет приїздить у старовинний маєток Вінтер, де за кожними дверима прихована таємниця. Вона з головою поринає в чужі родинні секрети. Але хто знає, чи не зустрине вона в коридорах старого будинку свого власного привида?

УДК 821.111

© Diane Setterfield, 2006

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2023

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад, 2007

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2023

Присвячую цю книжку пам'яті
Айви Дорі,
Фреда Гарольда Морісса,
Коріни Етель,
Амброса Чарльза Сеттерфілда

Висловлюю вдячність
Джо Енсонові, Мартінові Бедфорду, Емілі Бестер,
Полі Кейтлі, Росові й Колін Кейтлі, Джимові Крейсу,
Пені Долану, Маріанні Доуні, Менді Франклін,
Анні та Натанові Франклінам, Вів'ен Грін, Дугласові Гару, Джени Джейкобс, Кароліні ле
Маршаль,
Поліні та Джеффри Сеттерфілдам, Крістіні Шінглер, Жанет і Віл Вітол, Джонові Вілісу та
Джейн Вуд.

Особлива вдячність
Овену Стейлі, який активно сприяв написанню
цієї книжки від самого її початку,

а також
Пітерові Вітолу, якому «Тринадцята казка»
завдячує своєю назвою та ще багато чим.

Усі діти міфологізують своє народження. Це — їхня спільна риса. Хочете когось пізнати? Пізнати його розум, серце і душу? Тоді поцікавтеся, де і як він народився. І ви не почувте правди у відповідь. Натомість почувте вигадку. Та хіба є щось більш промовисте і правдиве, аніж вигадка?..

Віда Вінтер

Лист

Був листопад. Коли я звернула у проїзд Лондрес, вже стемніло, хоча година була ще не пізня. Батько, скінчивши свій робочий день, вимкнув світло у крамниці, але над сходами до квартири залишив увімкненим — щоб я не поверталася додому навпомацки. Крізь шибку у дверному віконці це світло падало на мокрий тротуар біло-блідим прямокутником зі стандартний письмовий аркуш завбільшки. Саме стоячи на цьому прямокутнику і збираючись повернути ключ у замок, я й помітила вперше той лист — іще один біло-блідий прямокутник, що лежав на п'ятій сходинці знизу, де його просто неможливо було прогледіти.

Замкнувши двері, я поклала ключ від крамниці на звичне місце — за книжкою Бейлі «Новітні принципи геометрії». Бідолаха Бейлі! Упродовж тридцяти років ніхто так і не виявив бажання придбати цей товстелезний сірий фоліант. Інколи мене бере цікавість: як же його автор почуввається в ролі сторожа ключів від крамниці? Ні, зовсім не такою уявляв пан Бейлі долю свого шедевра, на створення якого пішло аж двадцять років!

Отже — лист. До мене. Що не кажи, а таке не щодня трапляється. На конверті з цупкими краями, напханому туго згорнутими аркушами, було зазначено адресу — але таким нерозбірливим письмом, що поштар явно мусив чимало потрудитися над його прочитанням. Спочатку почерк видався мені химерним — із надзвичайно ретельно, красиво виписаними великими літерами та всілякими завитками, — та все ж я не могла позбутися враження, що автор листа — дитина. Слова ніби нашкрябано невмілою рукою: через нерівномірний натиск вони то ледь виднілися, то, навпаки, здавалися вдавненими в папір. Літери мого імені не створювали відчуття цілісності, бо кожна з них виведено окремо: МАРґАРЕТ ЛІ. Невже написання імені та прізвища — справа настільки незвична для дивного дописувача?.. Але жодних дітей серед моїх знайомих не було... Мені спало на думку: таке письмо буває в калік.

У мене виникло дивне відчуття. Учора чи позавчора, коли я тихо, нікому не заважаючи, займалася своїми справами, якась невідома особа — хтось *чужий* — не полінувався позначити моє ім'я на цьому конверті. У чій ж думки я увійшла, сама того не підозрюючи?

Так і не знявши пальта й капелюха, я всілася на сходинку, щоб прочитати листа. (Я ніколи не читаю, не пересвідчившись спершу в надійності та безпечності свого положення. Так у мене ведеться із семирічного віку: тоді я якось, сидячи на високій стіні й читаючи повість «Малюки, що живуть у воді», настільки захопилася розповіддю про підводне життя, що мимоволі розслабилася й утратила контроль над своїм тілом; але замість води, яка так виразно уявлялася мені довкола, мене зустріла тверда земля, і я знепритомніла. У мене на чолі, під чубчиком, і досі можна намацати шрам. Тож інколи читання буває шкідливим для здоров'я.)

Я розкрила конверт і витягла з нього шість аркушів, списаних однаковим старанним почерком. Завдяки досвідові, набутому на роботі, я вправно читаю рукописи. Жодного особливого секрету тут немає. Усе, що для цього необхідно, — це терплячість та практичні навички, а ще — бажання розвивати інтуїцію. Коли маєш справу з рукописом, вигорілим на сонці, пошкодженим водою, вогнем або просто плином років, очі мають приглядатися не лише до форми літер, а й до інших характерних для письма ознак, як-от: ретельність написання, натиск ручки на папір, розриви та інтервали в потоці слів... Треба розслабитись. Ні про що не думати. Аж поки ваша уява не зробить вас одночасно і пером, що ширяє над пергаментом, і самим пергаментом, поверхню якого приємно лоскоче дотик чорнила. Ось тоді ви спроможетеся прочитати рукопис, проникнути в наміри письменника, у його думки, його вагання, його прагнення; тоді ви збагнете той сенс, що його він вклав у написані рядки. Ви зможете побачити все так чітко і ясно, наче ви — сама свічка, що освітлювала папір, коли його торкалося легкокриле перо.

Цей лист виявився зовсім не таким важким для прочитання, як деякі інші. Незрозумілі знаки поволі перетворювалися на літери, літери склалися у слова, а слова — у речення.

І ось що я прочитала:

Одного разу я давала інтерв'ю для «Бенбері Геральд» — здається, років сорок тому. До речі, треба буде знайти те інтерв'ю — для біографії... І дивного ж парубійка прислали вони до мене! Це був іще зовсім юний хлопчик, уже по-чоловічому високий, але незграбний, як цуценя. Костюм — вочевидь, новий — сидів на ньому кепсько; це огидне брунатне вбрання явно призначалося для чоловіка набагато старшого. Комір, крій, тканина — все

було не так. Такий витвір кравецького мистецтва могла купити хіба що мати синові на його першу після школи роботу, сподіваючись, що її дитина з часом так-сяк «вросте» у костюм. Але зазвичай хлопчачі, розлучаючись зі шкільною формою, не розлучаються з отроцтвом.

У його поведінці було щось незвичне: якась дивна настирливість, якась знервованість. Не встигла я на нього глянути, як у мене промайнула думка: «Цікаво, а йому чого від мене треба?»

Нічого не маю проти людей, які люблять правду. Незважаючи на те, що співрозмовники вони найнудніші. Але я терплю їх лише доти, доки вони не починають кепкувати з чийогось уміння розповідати вигадані історії. Ось тоді мій терпець уривається. Та коли вони мене не чіпають, то не чіпаю їх і я.

Мене дратують не правдолюбці, а сама правда. На відміну від вигадки — яку втіху, яку допомогу у скрутну хвилину може надати правда? Яка користь із правди, коли посеред ночі у димарі ведмедем реве вітер? Коли блискавка відбиває химерні тіні на стіні у спальні, а дощ стукає у вікно своїми довгими пальцями? Жодної! Коли ви клякнете від страху і холоду у своєму ліжку, не ждїть, що худюча кістлява правда примчить вам на допомогу. Вам потрібен м'який комфорт вигадки і фантазії. Заспокійлива, заколислива надійність брехні.

Певна річ, деякі письменники не люблять давати інтерв'ю, це їх злить і дратує. «Знову ті самі бридлі запитання!» — скаржаться майстри пера. А на що вони розраховують? Репортери — це роботяги. Ставити запитання — їхній обов'язок. Головне — ми, письменники. Ми ж не повинні давати ті ж самі відповіді лише через те, що нам ставлять ті ж самі запитання! Треба вигадувати нові відповіді, щоразу нові — адже саме фантазією ми й заробляємо собі на життя. Тому я й даю десятки інтерв'ю на рік. За своє життя я дала їх уже сотні. Бо ніколи не вважала, що талант розквітає лише тоді, коли його ховають подалі від людей за сімома замками. Мій талант не настільки кволий, щоб зів'янути зі страху у грубих та брудних руках газетярів.

Колись давно, ще на початку моєї кар'єри, репортери намагалися захопити мене зненацька, щоби витягти якомога більше інформації. Вони десь там порпалися, про щось там рознюхували, а потім приходили до мене з маленьким, схованим у кишені шматочком правди, щоб у слушний момент видобути з мене решту. Вони чекали моменту, коли я розгублюся і від несподіванки розкажу їм щось сенсаційне. Тож мені доводилося бути дуже обережною. Потихеньку підштовхувати інтерв'юєрів у потрібному мені напрямкові, поволі, непомітно, своєю власною «наживкою» принаджуючи їх, наче хижку рибину, до історії привабливішої за ту, яка була у них на прикметі. Це заняття потребувало витонченої майстерності.

Очі спраглих інформації репортерів загорялися, міцна хватка, якою вони тримали отой маленький шматочок правди, слабла, аж поки він зовсім не вислизав у них із рук і не падав додола, геть забутий і вже непотрібний. Цей прийом спрацьовував завжди, бо захоплива оповідь завжди цікавіша за жалюгідний, розколотий на друзки шматочок правди.

Опісля, коли я вже була знаменитою, інтерв'ю з Відою Вінтер стало чимось на кшталт обряду посвячення в журналісти. Репортери вже приблизно знали, чого від мене чекати, і тому були б дуже розчаровані, якби їм довелося піти, так і не почувши чергової цікавої оповідки. Спочатку — традиційний перелік уже звичних запитань («А звідки ви черпаєте натхнення? Чи змальовані ваші персонажі з реальних людей? Наскільки головний герой відповідає вашій власній вдачі?»); і що коротшими були мої відповіді на ці ритуальні запитання, то дужче вони подобалися репортерам. (Це вже я фантазую. Насправді — не подобалися. Нікому і жодна.) А потім наставала черга отого ласого шматочка, якого

А оце відчуття, що виникло у мене в животі, скронях та кінчиках пальців, — воно лишилося, час від часу то посилюючись, то послаблюючись — коли я згадувала про розмову з отим хлопцем-репортером, а потім забувала про неї. «Розкажіть мені правду!» — «Ні! — відказувала я. І ця уявна розмова повторювалася знову і знову. — Ні, не скажу! — Але воно, це відчуття, ніяк не заспокоювалося. Воно відволікало мою увагу. Гірше: воно ставало небезпечним. І я змушена була піти на поступку. — Гарзд, але трохи згодом».

Відчуття зітхнуло, трохи знервовано пововтузилося, але врешті-решт угамувалося. І так угамувалося, що я про нього й думати забула.

Це було так давно! Тридцять років тому? Сорок? Мабуть, більше. Час летить швидше за думку.

Але останнім часом цей хлопець знов не йде мені з голови. «Розкажіть мені правду!» І оце давно забуте химерне відчуття знову повернулося. У мене всередині щось набухає, ділиться й розмножується. Я його просто фізично відчуваю, ось воно — у мене в животі, округле, тверде, розміром із грейпфрут. Воно висмоктує повітря з легень і вгризається у кістковий мозок. Тривале приховування змінило це відчуття до невпізнанності. Із сумирної та розважливої істоти воно перетворилося на дратівливу нахабу: навідріз відмовляється вести переговори, ухилиється від дискусій, наполягає на своїх правах. Відповідь «Ні!» його вже не вдовольняє. «Розкажи мені правду! — повторює воно, як луна, за отим хлопцем, дивлячись йому услід. Потім обертається до мене, міцно хапає мене за нутроці й погрозливо стискає їх. — Ми ж домовилися, що ти розкажеш, — чи ти забула?»

Що ж, мабуть, таки й справді настав час.

Приїздить у понеділок. Я пришлю по Вас авто; воно забере Вас із поїзда, що прибуває о четвертій тридцять до станції Гарпорейт.

Віда Вінтер

Скільки я просиділа на східцях після того, як прочитала цього листа? Не знаю... Я була мов зачарована. Таки є магія у словах. Якщо ними маніпулюють вправні та досвідчені руки, ви перетворюєтесь на їхнього заручника. Слова обплітають вас, наче павутиння, а коли ви настільки заворожуєтесь ними, що вже не в змозі поворухнутися, вони проходять крізь вашу шкіру, проникають у кров, паралізують думки, а потім беруть їх у полон. Потрапивши у ваше тіло, вони творять своє чаклунство. Коли ж я, нарешті, прийшла до тями, то могла лише здогадуватися, що відбувалося у сутінках моєї підсвідомості. *Що ж цей лист зробив зі мною?*

Про Віду Вінтер я знала дуже мало. Безперечно, мені доводилося чути ті різноманітні схвальні епітети, якими зазвичай супроводжувалося її ім'я: найпопулярніша письменниця Англії, Дікенс нашої доби, найзнаменитіший у світі з нині живих літераторів тощо.

Згодом я знайшла ще деякі відомості, які вразили мене: протягом п'ятдесяти шести років вийшло друком п'ятдесят шість її книжок; їх переклали сорока дев'ятьма мовами; двадцять сім разів міс Вінтер здобувала звання письменника, найчастіше запитуваного в англійських бібліотеках; за її романами зняли дев'ятнадцять художніх фільмів. У суто статистичному плані найцікавішим було ось яке питання: «Чого було продано більше: книжок міс Вінтер чи примірників Біблії?» Складність полягає тут не стільки в підрахунку кількості проданих книжок міс Вінтер (це число вже сягнуло кількох мільйонів і надалі постійно зростає), скільки у відсутності достовірних даних стосовно Біблії: можна по-різному ставитися до слова Божого і до самого Бога, але звіти про Його видавничу діяльність традиційно відзначаються неточністю і недостовірністю.

Було ще одне число, яке могло б зацікавити мене, коли я сиділа на східцях, — це число *двадцять два*. Саме стільки біографів полишили спроби дізнатися правду про міс Вінтер — чи то через брак інформації, чи то через брак натхнення, чи то через те, що письменниця сама відмовила їм, можливо, навіть удавшись до погроз. Але тієї миті я нічого про це не знала. У сфері статистики мені було відоме лише одне число: скільки книжок Віди Вінтер я, Маргарет Лі, спромоглася прочитати? Жодної. Нуль.

Сидячи на східцях, я позіхнула й потяглася. Остаточо прийшовши до тями, я виявила, що за час мого перебування у гіпнозі, навіяному листом, хтось устиг переінакшити мої думки. Із незайманого мотлоху моєї пам'яті цей «хтось» виокремив два конкретні спогади і подав мені до розгляду.

Спогад перший являв собою короткий епізод у нашій крамниці, у якому брав участь і мій батько. Ми розкриваємо пакунок книжок, отриманих на розпродаж з однієї приватної бібліотеки, і серед них — кілька творів Віди Вінтер. Узагалі-то ми не торгуємо сучасною художньою літературою.

— Під час обідньої перерви я віднесу їх до благодійної крамниці, — кажу я і залишаю ці книжки край стола.

Але до обіду трьох із чотирьох книжок уже нема. Їх купили. Одну — священник, другу — картограф, а третю — військовий історик. Обличчя наших постійних покупців — зазвичай бліді, але наче підсвічені зсередини вогнем пристрасті істинного бібліофіла —

спалахують радісним збудженням, коли покупці бачать пишні кольорові суперобкладинки.

До обіду ми з батьком устигли закінчити розпакування книжок, унести їх до каталогу й розставити на полицях. Покупців немає, тож ми сидимо і, як завжди, читаємо. Надворі — пізня осінь, репіжить дощ, вікна у крамниці попінтіли. Позаду нас сичить газовий обігрівач; його сичання чується, але не сприймається, бо ми з батьком, сидячи поруч, заглибилися у читання; ми поруч і водночас далеко-далеко одне від одного...

— Може, чаю зробити? — питаю я, виринаючи з книжкових глибин.

У відповідь — мовчання.

Але я все одно роблю чай і ставлю філіжанку біля батька на стіл.

Годину по тому невипитий чай уже холодний. Я знову нагріваю чайник і знову ставлю парууючу філіжанку на стіл біля батька. Але він, здається, мене взагалі не помічає.

Я потихеньку відхиляю книжку в його руках, щоб побачити її назву. Виявляється, це четверта — непродана — Віда Вінтер. Прибравши руки, я пильно вдивляюся в батькове обличчя. Він мене не чує й не бачить. Він — десь у іншому світі, і я для нього — не більше ніж примара.

Таким був мій перший спогад.

Другий являв собою зображення. Величний жіночий профіль у ракурсі три чверті, наче викарбуваний зі світла і тіні; він царствено височить над хирляво-жалюгідними пасажирами, що чекають на приміський поїзд. Цей профіль — усього-на-всього рекламний плакат на огорожі залізничної станції; але в моїй уяві він набуває монаршої величі, притаманної образам давно забутих цариць і богинь стародавніх цивілізацій, вирізьбленим з каменю. Споглядаючи витончену лінію очей, красивий вигин широких вилиць і бездоганні пропорції носа, мимоволі починаєш дивуватися: як могло статися, що серед безлічі різновидів людських облич трапилося одне — таке надзвичайно прекрасне? Коли археологи майбутнього знайдуть череп цієї жінки, вони, безперечно, визнають його за артефакт, за витвір, що вийшов не з-під грубого долота природи, а з-під тонкого різця скульптора, який перебував на вершині свого творчого натхнення. Матова, немов алебастр, шкіра здавалася ще блідішою на тлі чудових мідно-

червоних кучерів; надзвичайно ретельно вкладені на витончених скронях, вони елегантно спадали на бездоганну шию. Цю небачену красу довершували очі: неприродно зелені завдяки якомусь фотографічному трюкові, зелені, як скло у вікні церкви, як смарагди або льодяники, ці широко розплющені очі з абсолютною байдужістю дивляться кудись понад головами пасажирів. Не знаю, чи збудив у когось іще того дня цей портрет такі самі відчуття, що і в мене; мабуть, ні, бо майже всі пасажери читали книжки і тому бачили усе довкола в іншій перспективі. Але я, вглядаючись у ці великі зелені очі, не змогла не пригадати відомої фрази про те, що очі — дзеркало душі. І ці очі здавалися такими байдужими, що мені подумалося: у цієї жінки душі немає.

Такими були мої знання про Віду Вінтер у той вечір, коли я отримала від неї листа. Негусто. Але не думаю, що багато хто зміг би з пам'яті розповісти про цю письменницю більше. Так, усі знали, хто така Віда Вінтер — знали її ім'я, знали її в обличчя, знали про її книжки, але водночас ніхто не знав, хто вона. Уславлена своїми таємницями не менше, ніж своїми книжками, ця людина являла собою абсолютну загадку.

І ось, якщо вірити тому листу, Віда Вінтер забажала розповісти мені правду про себе. Але чому *саме мені*?

Історія Марґарет

Підвівшись зі сходів, я увійшла у темряву крамниці. Щоб зорієнтуватися, мені не треба вмикати світло. Запах шкіри і старого паперу враз подіяв на мене заспокійливо. Я пробіглася пальцями по корінцях книжок, наче піаніст по клавішах. Кожна книжка має своє, їй одній притаманне «звучання»: і Данієлівська «Історія складання мап»; і потріскана шкіра виданих Лакуніним протоколів зборів Картографічної академії у Санкт-Петербурзі; і потерта тека, що містить лакунінські мапи, накреслені й розмальовані від руки... Ви можете зав'язати мені очі й поставити будь-де на будь-якому з трьох поверхів нашої крамниці — доторкнувшись до книжок, я скажу вам, де перебуваю.

У своїй букіністичній крамниці ми з батьком бачимо небагато покупців. Переважно це жалюгідні п'ять-шість відвідувачів на день, не більше. У вересні — пік активності: студенти приходять купувати посібники на новий навчальний рік. Ще один пік припадає на травень, коли після екзаменів ті самі студенти здають задешево ці посібники назад. Батько називає їх «кочовими книжками». А у проміжках між цими піками ми, бува, цілими днями жодного відвідувача не бачимо. Щоліта до нас випадково заблукає якийсь поодинокий турист, що відхилився від традиційного маршруту; цікавість спонукає його покинути залиту сонцем вулицю й увійти до крамниці, де він якийсь час стоїть, мружачись, при звичаючись до напівтемряви, що панує всередині. Залежно від того, наскільки цей турист утомився від поїдання морозива та споглядання плоскодонних човнів на річці, він може залишитися у нас, щоби недовго побути у тиші і спокої, — або *не* залишитися. Зазвичай відвідувачі нашої крамниці — це люди, які, випадково дізнавшись про її існування й опинившись неподалік Кембриджа, навмисне змінюють свій маршрут, щоб до нас потрапити. Коли вони заходять усередину, їхні обличчя світяться передчуттям зустрічі з цікавою книжкою; до того ж такі відвідувачі нерідко вибачаються за клопіт, який нам завдали. Це приємні люди, спокійні й доброзичливі, як і книжки, що їх вони обирають. Але здебільшого у крамниці немає нікого, окрім тата, мене та книжок.

«Як же вони примудряються зводити кінці з кінцями?» — запитаєте ви, дізнавшись, як мало приходить до нас покупців. А річ у тім, що

наша букіністична крамниця є, якщо вжити економічний термін, лише побічним видом діяльності. Основні ж гроші ми заробляємо в інший спосіб. Наш добробут ґрунтується на приблизно шести ділових операціях на рік. Ось як це відбувається: батько знає усіх видатних колекціонерів світового рівня; усі видатні колекції світового рівня також йому відомі. Якби вам довелося бачити його на аукціонах та книжкових ярмарках, які він часто відвідує, то ви б помітили, що до нього нерідко підходять тихі й непримітно вдягнені особи та відводять його вбік для конфіденційної розмови. «А чи знаєте ви...», «чи не доводилося вам чути про...» — запитують вони мого батька, називаючи книжку, яка їх цікавить. Батько відповідає туманно і непевно. Негоже безпідставно подавати надію людині — а найчастіше подібні прохання так і залишаються проханнями. Але коли батькові справді щось відомо про ту чи іншу книжку... Якщо предмета чиїхось пристрасних бажань у нього ще немає, він занотує адресу клієнта у своєму зеленому записнику. Потім певний час не відбувається нічого. Але згодом — через місяць-два або через багато місяців (тут не вгадаєш) — на наступному аукціоні чи книжковому ярмарку батько, про всяк випадок, цікавиться в когось іншого, чи той, бува, не має... а потім називає книжку, яка його цікавить. Часто результат дорівнює нулю. Але інколи така розмова дає поштовх до листування. Тато проводить багато часу за складанням листів. Він пише їх французькою, німецькою, італійською, подекуди навіть латиною. У дев'яти випадках з десяти він дістає чемну відмову з двох рядків. Але інколи — приблизно шість разів на рік — відповідь стає прелюдією до подорожі, під час якої батько купує книжку в одному місці, а перепродує в іншому. Такі подорожі рідко коли тривають довше від двох діб. І так — шість разів на рік. Ось цим ми й заробляємо собі на прожиття.

Сама по собі наша крамниця майже не дає прибутку. Але вона є тим місцем, де тато пише листи й отримує на них відповіді. Місцем, де можна перечекати до наступного міжнародного книжкового ярмарку. На думку менеджера нашого банку, крамниця — це той привілей, який тато здобув завдяки успішній посередницькій діяльності. Однак у дійсності — тобто в тій дійсності, якою вона являється моєму татові й мені (бо я не наважилася б стверджувати, що дійсність для всіх однакова), — ця букіністична крамниця є осердям усього нашого бізнесу. Вона — умістище книжок, безпечний притулок для

прекрасних, з любов'ю написаних творів, яких наразі чомусь ніхто не хоче купувати.

А ще крамниця — це місце, де можна почитати.

О означає Остін, **Б** — Бронте, **Ч** — Чарльз, **Д** — Дікенс. У нашій крамниці я вивчила абетку. Тато походжав біля полиць, тримаючи мене на руках, і вчив мене вимовляти слова по літерах, одночасно пояснюючи принцип розташування книжок за абеткою. Писати я теж навчилася у крамниці: виписувала імена та назви у каталожні картки; ці картки й досі тут, у реєстраційній шухляді, хоча відтоді минуло вже тридцять років. Наша крамничка була мені і домівкою, і робочим місцем. Вона була для мене школою, набагато кращою за ту, до якої я ходила, а згодом стала моїм власним приватним університетом. Крамниця була моїм життям.

Батько ніколи не давав мені порад, яку книжку читати, і ніколи не забороняв мені обирати будь-яку. Він дозволяв мені «пастися» серед книжок, щоб таким чином я мала змогу зробити більш-менш гідний вибір. Я читала про героїчні вчинки видатних історичних діячів; це були жорстокі і криваві легенди, які у дев'ятнадцятому столітті батьки чомусь вважали цілком прийнятними для дітей. Я читала готичні романи з привидами, а такі романи, радше за все, у дев'ятнадцятому столітті прийнятними для дітей не вважалися. Я читала розповіді про виснажливі мандрівки, що їх здійснювали манірні дівіці в кринолінах через незнані і сповнені небезпек краї. Я читала посібники з етикету, призначені для молодих дівчат із благопристойних родин; я читала книжки з ілюстраціями і книжки без ілюстрацій. Книжки англійською, книжки французькою, книжки мовами, яких я не розуміла, але зміст яких додумувала сама завдяки окремим словам, про значення яких здогадувалася. Книжки, книжки, книжки...

У школі я воліла мовчати про книжки, що читала у крамниці. Скалки старофранцузької зі старих підручників граматики час від часу потрапляли до моїх шкільних творів, але вчителі вважали їх орфографічними помилками, яких, тим не менш, моїм шкільним словесникам так і не вдалося викоринити. Подекуди щось почуте на уроці історії змушувало мене звертатися до глибокого шару хаотичних знань, нагромаджених завдяки безсистемному читанню. — «Карл Великий? — бува, спадало мені на думку. — Який це Карл Великий? Наш, чи що? З нашої крамниці?» У такі миті я приголомшено

замовкала, вражена блискавичним і скороминуцим зіткненням двох світів, які досі перебували страшенно далеко один від одного.

У проміжках між сеансами занурення у книжки я допомагала батькові. Щодня о дев'ятій я, з його дозволу, загортала книжки у брунатний папір і надписувала адреси наших найвіддаленіших клієнтів. О десятій, знову ж таки з дозволу батька, я відносила ці пакунки на пошту. Об одинадцятій я заступала маму на тій єдиній роботі, яку вона виконувала у крамниці, — це було прибирання. Надійно захистившись панциром із хустки та халата проти пилу, мікробів, словом, проти всієї тієї небезпеки, яку криють у собі «антикварні книжки», мати ходила, бува, між полицями й чистила корінці тонкою щіточкою з пір'я, щільно стиснувши губи й намагаючись робити неглибокі вдихи. Час від часу їй здавалося, що щіточка здійняла хмару пилу, і тоді мати кашляла, різко відсахувалася й задкувала. При цьому вона обов'язково чіплялася панчохою за гострий край пакунку з книжками, який, звісна річ, навмисне опинявся саме тієї миті позаду неї — адже книжки, як відомо, є предметами вкрай недоброчливими і підступними. Я пропонувала допомогу. Мати була не в захваті від цієї роботи, тому з радістю погоджувалася: коли я приберу на полицях, їй уже не треба буде заходити до крамниці.

Коли мені виповнилося дванадцять, батько довірив мені пошук загублених книжок. Книжка вважалася загубленою, якщо за документами була в наявності, але на відповідній полиці її не знаходили. Книжку могли, звісно ж, поцупити, але найчастіше її затикав кудись навмання неухажливий покупець. У нашій крамниці було сім кімнат, заставлених від підлоги до стелі тисячами книжок.

— Заодно перевіряй і правильність алфавітного розташування, — напучував мене батько.

Ця робота могла тривати цілу вічність; цікаво, чи їй справді батько так серйозно ставився до завдання, яке мені давав? Утім, для мене це не мало особливого значення: головне, що я сама, беручись до роботи, ставилася до неї дуже й дуже серйозно.

Упродовж цілого літа я щоранку копирсалася у книжках, і на початок вересня виявлялося, що кожен загублений книжку знайдено і всі томи повернено на їхні місця. Це було важливо; але тепер, коли минуло скільки років, я розумію: ще важливішим для мене було

навчитися розпізнавати пальцями кожен корінець на сотнях полиць. Тепер для цього мені вистачає одного перебіжного дотику.

У підлітковому віці я вже цілими днями допомагала батькові, причому так ретельно, що надвечір роботи майже не залишалося. Після виконання вранішніх рутинних справ, коли всі нові надходження було зареєстровано і розставлено на полицях, усі листи написано, а всі бутерброди під час обідньої прогулянки до річки з'їдено або згодовано качкам, мені тільки й лишалося, що повернутися до крамниці й читати. Поступово моє читання ставало системнішим. Дедалі частіше я мимоволі опинялася на другому поверсі крамниці. Там була література дев'ятнадцятого століття, переважно біографії, автобіографії, мемуари, щоденники та листи.

Батько помітив мою цікавість до цього жанру. Часто він повертався з ярмарків та розпродажів із книжками, які, на його думку, могли мене зацікавити. Це були потерті книжечки, здебільшого рукописні, з пожовклими сторінками, зв'язаними стрічкою чи мотузком, інколи в палітурках, виготовлених вручну. Оповіді про звичайне життя звичайних людей. Я їх не просто читала. Я їх ковтала. Апетит до їжі у мене ледь жеврів, натомість апетит до книжок постійно зростав. Так починалося моє покликання.

Я — «неправильний» біограф. Власне, мабуть, я зовсім не біограф. Просто — головним чином задля власного задоволення — я написала кілька коротких біографічних розвідок про малозначущих персонажів літературної історії.

Мені завжди було цікаво писати біографії хронічних невдах, які все життя прожили у тіні чужої слави, а після смерті й поготів упали в прірву безвісті. Мені подобається ексгумувати життя, поховані у непрочитаних щоденниках, які протягом сотні й більше літ укривалися пилом на полицях архівів. Ніщо не дає мені такого задоволення, як черпання натхнення з мемуарів, що не друкувалися вже десятки років.

Час від часу теми моїх розвідок бувають достатньо значущими, щоб пробудити інтерес місцевого наукового видавництва, тож я вже маю кілька власних публікацій. Але не книжок. До власної книжки мені ще далеко. Так собі — звичайнісінькі есе, кілька тоненьких аркушів у паперовій обкладинці. Одне з них, «Братня Муза», де йшлося про братів Ландьє — Жуля та Едмона — і про їхній написаний спільними

зусиллями щоденник, потрапило на очі одному редакторові з відділу історичної літератури і завдяки йому було вміщене в солідній, у палітурці, збірці есе про літературну працю та родинні взаємини у дев'ятнадцятому столітті. Вочевидь, саме цей мій твір і привернув увагу Віди Вінтер, хоча його присутність у збірці випадкова; річ у тім, що моє есе вийшло в оточенні праць відомих учених та професійних літераторів, тож цілком могло скластися враження, ніби я досвідчений біограф, хоча насправді я — лише дилетант, обдарований аматор.

Писати про життя давно померлих людей — моє захоплення. Справжня ж моя робота зосереджується у крамниці. Мій обов'язок — не продавати книжки (цим займається батько), а *доглядати* їх. Досить часто я беру з полиці перший-ліпший томик і прочитую сторінку-дві... Зрештою, у певному сенсі читання — теж догляд. Недостатньо старі, щоб привертати увагу самим лише поважним віком, і недостатньо значущі та цікаві, щоб на них полювали колекціонери, мої підопічні все одно мені любі, навіть якщо вони так само нецікаві всередині, як непоказні зовні. Яким би банальним не був зміст, у ньому завжди є щось здатне зворушити. Адже хтось, кого вже давно немає на світі, одного дня вирішив: ці слова варті того, щоб їх записати.

Помираючи, люди зникають. Зникає їхній голос, їхній сміх, тепло їхнього подиху. Руйнується їхня плоть. З часом зотлівають і кістки. Зникає всяка жива пам'ять про них. Це жахливо і водночас природно. Однак для письменників є виняток із цього правила — правила неминучого зникнення. У книжках вони продовжують жити. І ми можемо віднайти їх. Віднайти їхній гумор, інтонацію, їхні настрої. Написаним словом вони здатні розлютити вас або, навпаки, потішити. Ці люди здатні змінити вас — попри той факт, що самі вони давно померли. Як комахи в бурштині, як мертві тіла, вмерзлі сотні років тому у кригу, люди, які за законами природи вже давно мали зникнути, і досі існують завдяки такому диву, як папір та чорнило. Хіба ж *це* не магія?

Як люди доглядають могили, так я доглядаю книжки. Я чищу їх, підклеюю, зберігаю в гарному стані. І щодня, щодня розгортаю якийсь томик, прочитую кілька рядків, навіть кілька сторінок, доки в моїй голові не почнуть лунати голоси давно забутих мерців... Цікаво, а чи відчують вони, оті померлі письменники, той момент, коли хтось бере до рук їхні книжки? Чи з'являється тоді у вічній темряві довкола

них хоч малесенька цяточка світла? Як хочеться думати, що так воно і є! Адже померлим, либонь, дуже, дуже самотньо...

Ось я й розповіла побіжно про свої улюблені заняття, а до найголовнішого підійти ніяк не можу. Загалом мені не притаманна схильність до саморозкриття. Навіть змусивши себе подолати звичну стриманість і пишучи про себе, я писала про що завгодно, аби тільки уникнути розповіді про справді важливе.

Проте я неодмінно про все розповім.

— Мовчання не є природним середовищем для історій, — сказала мені якось міс Вінтер. — Історіям потрібні слова. Без слів вони стають хирлявими, починають хворіти і, зрештою, помирають. А потім їхні привиди переслідують вас.

Сказано достеменно точно. Тож ось вона, моя історія.

Мені було десять років, коли я розкрила таємницю, яку приховувала від мене мати. Але річ у тім, що приховувати це мала б не моя мати, а я. Бо то насправді була моя таємниця...

Того вечора батьки кудись пішли — чи то в кіно, чи то до кафе. Таке траплялося нечасто, а коли й траплялося, то мене відводили до сусідки, міс Робб, і я стирчала там у кухні. Сусідський будинок був точнісінько такий, як і наш, але з плануванням у протилежний бік. І через оту діаметральну протилежність усього, що було в тому будинку, в мене починали з'являтися симптоми морської хвороби. Тож щоразу, коли наближався черговий «батьківський» вечір, я починала вперто наполягати, що вже достатньо велика та розумна, щоб мене можна було залишати вдома саму, без няньки. Я не надто сподівалася на успіх, але того разу батько погодився, і мати ласкаво дозволила переконати себе, щоправда, тільки за умови, що міс Робб таки навідається до нас о пів на дев'яту.

Батьки пішли з дому о сьомій вечора, і я відсвяткувала цю знаменну подію тим, що налила собі склянку молока й випила її, сидячи на канапі й пишаючись власною величчю. Я, Маргарет Лі, вже достатньо велика, щоб залишатися вдома без няньки!.. Покінчивши з молоком, я несподівано для самої себе занудилася. Що ж мені робити зі своєю довгоочікуваною волею? І я помандрувала з кімнати в кімнату, окреслюючи територію своєї нововідкритої свободи: через їдальню, через залу — вниз, до туалету. Усе було таким, як і завжди. Не знаю,

з якої речі, але раптом мені пригадався один із моїх дитячих страхів, у якому фігурував вовк і троє поросят. «*Начувайтесь! Ось як дуну, як свисну — і вицент розсиплеться ваш будинок!*» Мені здавалося, що злому сірому вовкові було б зовсім неважко розвалити будинок моїх батьків ущент. Просторі, але тьмяні кімнати видавалися якимись несолідними і явно нездатними до тривалого опору, а меблі, з їхньою крихкою ненадійністю, мабуть, відразу б обрушилися, мов купки сірників, від самого лише погляду сіроманця.

І справді — отой злий вовк запросто розніс би наш будинок одним тільки посвистом, а ми втрюх умиць перетворилися б на його сніданок. Від цієї думки мені відразу схотілося зійти до крамниці: там я нікого й нічого не боялася. Там сірий вовк міг дути і свистіти скільки завгодно, хай би хоч луснув: книжки подвоювали товщину стін, і ми з батьком могли б почуватися безпечно, як за фортечними мурами.

Я пильно пригляділася до себе у дзеркалі ванної кімнати, щоб іще раз переконатися, яка я велика та розумна дівчинка. Нахиляючи голову то праворуч, то ліворуч, я вивчала своє віддзеркалення, наче сподіваючись побачити замість себе когось іншого. Але у дзеркалі був лише мій двійник, і він так само витріщався на мене, як і я на нього.

Дослідження моєї кімнати не обіцяло нічого цікавого. У ній я знала кожен куточок, а він — мене. Тож я поштовхом розчахнула двері у кімнату для гостей. Шафа з невиразною «фізіономією» та оголений комод із дзеркалом натякали, що тут можна вдягтися й зачесатися, але щось безпомилково підказувало, що за всіма цими дверцятами та шухлядами — порожнеча. Ліжко з ретельно заправленими простирадлами та ковдрами мало непривітний вигляд, лягати на нього не хотілося. Тонкі, наче змарнілі, подушки були схожі на кволіх, ледь живих істот. Цю кімнату завжди називали гостьовою, але гостей у нас ніколи не було. Натомість тут спала моя мати.

Я спантеличено позадувала з кімнати й зупинилася на майданчику.

Оце і все? Оце і є обряд дорослішання — побути самій удома? На мене чекало влиття в лави старших дітей: завтра, прийшовши на майданчик для ігор, я вже зможу сказати: «Учора ввечері я не пішла до няньки. Я була вдома сама». Знайомі дівчатка аж роти пороззявляють зі здивування... Я так довго прагнула подорослішати, що коли це нарешті сталося, я розгубилася й не знала, що зі своєю дорослістю робити. Я сподівалася, що, ставши «великою», одразу ж набуду

необхідного досвіду й побачу себе такою, якою мені судилося бути в дорослому житті. Мені гадалося, що навколишній світ відкине свою звичну дитячу подобу і враз відкриє свій таємничий, «дорослий» бік. Але натомість я, здобувши таку бажану незалежність, відчула себе навіть молодшою і беззахиснішою, ніж дотепер. А що, як зі мною не все гаразд? І я так ніколи й не подорослішаю?!

«Може, все ж таки піти до місис Робб? — спало мені на думку. — Ні, не піду. Я знаю краще місце», — вирішила я і заповзла під батькове ліжко.

Відтоді як я була там востаннє, простір між рамою ліжка та підлогою помітно зменшився. У плече мені боляче вперлася валіза — я пам'ятала цю валізу, ми її брали із собою, коли їздили на відпочинок; і вдень, і зараз, у темряві під ліжком, вона була однаково сірою й непоказною. У ній було складено наше літнє причандалля: сонцезахисні окуляри, плівки для фотоапарата, купальний костюм (мати його ніколи не вдягала, але чомусь так і не викинула) та всяка всячина. З протилежного боку лежала картонна скринька. Я намацала гофровану відкидну накривку, підняла її й заходилася порпатися всередині. Ось сплутана гірлянда для новорічної ялинки. А ось укрита пір'ям одешинка іграшкового янгола. Коли я востаннє була під батьковим ліжком, я ще вірила у Санта-Клауса. Тепер — уже ні. Може, це теж означає, що я дорослішаю?..

Вивертаючись із-під ліжка, я зачепила рукою стару бляшанку з-під печива, і вона наполовину висунулася з-під мережки покривала. Я згадала цю бляшанку: вона лежала там завжди. На накривці — зображення скель та ялин північної Шотландії. Раніше мені ніяк не вдавалося цієї накривки зняти — дуже вже щільно вона прилягала; не надто сподіваючись на успіх, я зробила нову спробу — і під моїми «дорослими», сильнішими пальцями накривка раптом піддалася, піддалася так легко, що я аж злякалася від несподіванки. Усередині лежав батьків паспорт, а також кілька різних за розміром папірців: це були бланки — частково друковані, частково заповнені від руки. Підпис там, підпис тут.

Бачити для мене означало *читати*. Так було завжди. Я стала перебирати документи. Свідоцтво про одруження моїх батьків. Їхні свідоцтва про народження. Моє свідоцтво про народження. Червоні друковані літери на кремівому папері. Підпис батька. Я обережно

склала папери, поклала разом з іншими документами, що їх уже встигла переглянути, а потім узяла ще один бланк. Він був цілком тотожний з моїм свідоцтвом про народження. Дивно... Навіщо мені два свідоцтва?..

І тут я збагнула, у чому справа: той самий батько, та сама мати, ті самі дата і місце народження, *але ім'я — інше!*

Що сталося зі мною в ту мить!.. У моїй голові все наче розпалося на шматочки, а потім знову склалося, але вже по-іншому, як у калейдоскопі. Із людською свідомістю таке подекуди трапляється.

Отже, я маю сестру-близнючку.

Усупереч збентеженню, я, спонукана цікавістю, розгорнула ще один папірець.

Це було свідоцтво про смерть.

Моя сестра померла.

Тепер ясно, чому я завжди відчувала якийсь дискомфорт.

Відкриття ошелешило мене, але не здивувало. *Бо я завжди це відчувала.* Я завжди знала — і це знання, таке природне і звичне, навіть не потребувало слів: *був хтось іще.* Якесь інакше повітря праворуч від мене. Якесь інакше, менш прозоре, світло. Щось дивовижне, що змушувало вібрувати порожній простір праворуч від мене. Моя бліда тінь.

Притиснувши руки до правого боку, я схилила голову так, що ніс ледь не торкався плеча. Це був давній жест, який я завжди робила, коли мені було боляче, коли була чимось спантеличена, коли мене до чогось примушували. Цей жест був надто звичним і буденним, і я не замислювалася над його причиною раніше. І ось тепер я відкрила його таємницю. Схиляючи голову праворуч, я шукала свою сестру. Шукала там, де вона мала бути, — поруч зі мною. Праворуч від мене.

Коли мій усесвіт оговтався і знову заходився повільно обертатися навколо своєї осі, коли я знову побачила перед собою оті два шматочки паперу, мені подумалося: «Так он воно як!». Біль утрати. Печаль. Самотність. Якесь дивне відчуття завжди тримало мене осторонь від інших людей, усе життя складаючи мені компанію, і ось тепер, знайшовши ці свідоцтва, я нарешті дізналася, *що* то було за відчуття. То була моя сестра.

Минуло ще багато часу, доки я не почула, як у кухні скрипнули двері. Від хвилювання ноги не слухалися мене, але я підскочила

й вибігла аж на майданчик. Унизу, біля сходів, стояла місіс Робб.

— Усе гаразд, Марґарет?

— Так.

— Тобі нічого не треба?

— Ні.

— Коли захочеш — заходь до нас.

— Гаразд.

— Тато і мама незабаром повернуться.

І вона пішла.

Я поклала документи у бляшанку, а бляшанку засунула назад під ліжко. Потім вийшла зі спальні і зачинила за собою двері. Знову поглянувши у дзеркало, я аж здригнулася, зустрівшись очима з незнайомкою. Під її пильним поглядом по спині аж мурашки побігли.

Здавалося, вона прозирає мене наскрізь, бачить кожную кісточку мого скелета.

Трохи згодом на сходах почулися кроки. То поверталися батьки.

Я відчинила двері, вийшла на майданчик — і потрапила в батькові обійми.

— Молодець, доню! — сказав батько. — За все — відмінна оцінка.

Мати здавалася блідою і змороною. Від прогулянки в неї розболілася голова. Таке траплялося нерідко.

— І справді молодець! — докинула вона. — От любенька!

— То що скажеш, мала? — спитав батько. — Як воно — бути самій удома?

— Усе було добре.

— Я так і знав, що все буде добре, — відказав він та, не в змозі стриматися, знов обійняв мене — радісно, обіруч — і поцілував у маківку. — А тепер — у ліжечко. І довго не читай.

— Не буду.

Згодом я почула, як батьки починають звичну процедуру підготовки до сну: тато відчинив дверцята невеличкої шафи для ліків, видобув звідти мамині пігулки і налив води у склянку. Потім пролунала його звична фраза:

— Гарненько виспишся — краще почуватимешся вранці.

Після цього двері кімнати для гостей зачинилися, а трохи згодом рипнуло ліжко у батьковій спальні, і я почула, як тато клацнув вимикачем.

Я дещо знала про близнюків. Це коли одна клітина, замість того щоб перетворитися, як зазвичай, на одну людину, якимось незбагненим чином перетворюється на двох абсолютно однакових людей.

Виявляється, я теж була близнюком.

Але сестра моя померла.

І що на мене чекає попереду?..

Лежачи під ковдрою, я натиснула рукою на маленький срібно-рожевий серпик у нижній частині тулуба. Це слід, що його колись залишила моя сестра. Наче археолог, який шукає залишки живих організмів, я досліджувала своє тіло, намагаючись знайти свідчення його давньої історії. І тіло моє було холодне, як тіло мерця.

...І досі тримаючи листа в руці, я вийшла з крамниці й пішла нагору, до помешкання. Сходи вужчали з кожним наступним із трьох поверхів. Сходячи нагору й на ходу вимикаючи за собою світло, я почала вигадувати фрази для чемної відмови, яку збиралася написати. «Я не той біограф, який вам потрібен, — напишу я міс Вінтер. — Сучасна література мене не цікавить. До того ж я не читала жодної з ваших книжок. Моє покликання — порпатися в бібліотеках та архівах, і за все життя мені ніколи не доводилося брати інтерв'ю в нині живого автора. Я почуваюся комфортніше з мертвими, а живі, чесно кажучи, мене дратують і нервують».

А може, цієї останньої фрази не писати?..

Порпатися з приготуванням їжі мені не хотілося. Вистачить і чашки какао.

Чекаючи, поки нагріється молоко, я поглянула у вікно. У склі з'явилося моє обличчя — таке прозоре й бліде, що крізь нього виднілася нічна темрява осіннього неба. Я притислася до холодної скляної щоби мого віддзеркалення. Коли б не оте скло, нас неможливо було б відрізнити одну від одної.

Тринадцять казок

«Розкажіть мені правду». Це ніяк не йшло мені з голови — наче моя свідомість була пасткою, до якої потрапили ці три слова. Здавалося, вони ширяли у мансарді, під похилим дахом моєї квартири, як та пташка, що спіймалася, залетівши до помешкання через димар каміна. Недивно, що благання хлопчика-репортера зачепило мене. Так і мало бути, бо від мене теж приховували правду, і мені самій судилося дізнатися про неї — і теж потайки. *Розкажіть мені правду*. І нічого, крім правди.

Але я твердо вирішила викинути з голови і ці слова, і сам лист.

Часу обмаль, мені слід поквартитися. У ванній я вимила з милом обличчя й почистила зуби. За три хвилини до восьмої, у нічній сорочці та капцях, я вже стояла біля чайника й нетерпляче чекала, поки він закипить. Хутчіш, хутчіш! Уже за хвилину восьма. Грілка готова, лишилося тільки наповнити склянку водою з крана. Найголовніше — встигнути. Бо о восьмій увесь величезний світ припиняє своє існування. І настає час читання книжок.

Години між восьмою вечора та першою-другою ночі завжди були для мене годинами чарів. Білі аркуші розгорнутої книжки на тлі блакитної білизни, осяяні кружальцем світла нічної лампи, були вікном в інший світ. Але тієї ночі магія не спрацювала. Сюжетні нитки, полишені минулої ночі в солодкому й напруженому передчутті продовження, чомусь за день обм'якли та провисли, і я зі здивуванням виявила, що мені не надто й цікаво знати, як вони сплетуться до купи наприкінці твору. Не без зусилля зосередилася я на одній із сюжетних ліній — аж тут раптом знов невідь-звідки втрутився голос: *Розкажіть мені правду!* — і вузлик розв'язався, і нитка знов обвисла, безсило теліпаючись.

Я заходилася похапцем гортати своїх давніх улюбленців: «Жінку в білому», «Грозвий перевал», «Джейн Ейр»...

Нічого не допомагало. Розкажіть мені правду...

Читання ніколи досі мене не зраджувало. Воно завжди лишалося тим єдиним, на що можна було покластися. Вимкнувши світло, я відкинулася на подушку і спробувала заснути.

І знову відлуння голосу. Знову фрагменти оповіді. У темряві вони лунали ще гучніше. *Розкажіть мені правду...*

О другій ночі я встала з ліжка, с'як-так натягла шкарпетки, відімкнула двері і, кутаючись у халат, обережно рушила вузькими сходами вниз до крамниці.

У віддаленому кутку приміщення розташовувалася малесенька кімнатка, трохи більша за гардероб. Там ми пакуємо книжки, щоб віднести на пошту. Там стоїть столик, а на поличці лежать аркуші брунатного паперу, ножиці й катушка ниток. Є там також проста засклена шафка, а на ній — із десятків книжок. Вміст цієї шафки майже ніколи не змінюється. Якби ви зазирали до неї сьогодні, то побачили б точнісінько те саме, що я побачила тієї ночі: ось якась книжка без обкладинки, поряд — незграбний, грубо оправлений шкірою фоліант. Он стоять дві книжки латиною, далі — стара потерта Біблія. Три томики з ботаніки, один — з історії, одна-єдина, розтріпана на лахміття, книжка з астрономії. Книжка японською, книжка польською і томик віршів староанглійською. Чому, спитаєте, ми тримаємо ці книжки окремо від решти? Чому вони не стоять на акуратно пронумерованих полицях у крамниці серед своїх природних сусідів? Тому що шафка — це місце, де ми тримаємо надзвичайні, дуже цінні й раритетні видання. Ці фоліанти варті решти наших книжок, а може, навіть і більшого.

Книжка, яку я шукала (невеличкий томик у твердій палітурці, приблизно десять на дванадцять сантиметрів завбільшки, виданий усього-на-всього п'ятдесят років тому), була явно не на своєму місці серед такого «антикваріату». Ця книжка з'явилася в нас місяці зо два тому, а в шафці опинилася, мабуть, через батькову неуважність; я цими днями хотіла нагадати батькові про цей томик, щоб виставити його на продаж. Перш ніж узяти книжку до рук, я про всяк випадок одягла білі рукавички — ми тримаємо їх у шафці й завжди користуємося ними, коли маємо справу зі старими книжками. (Парадоксально: беручи книжки до рук, ми повертаємо їм життя — але жир з наших пальців це життя і вбиває...) Хоча саме ця книжечка була у доброму стані — суперобкладинка ціла, краї не загнуті. Вона вийшла в серії масових видань, досить якісно оформлених видавництвом, яке вже припинило існування. Чудова книжка, до того ж перше видання, хоча й не з тих, яким місце серед книжкових «скарбів»: на благодійних розпродажах та сільських ярмарках інші видання цієї серії можна було придбати всього за кілька пенсів.

Суперобкладинка була кремово-зелена; на досить простенькому тлі з обрисів, що нагадували риб'ячу луску, виокремлювались два білі прямокутники: в одному було графічне зображення русалки, у другому — назва книжки та ім'я автора.

Тринадцять казок про чудесні перетворення і розпач
Віда Вінтер

Я замкнула шафку, поклала ключ та ліхтарик на звичне місце і в рукавичках із книжкою подалася сходами назад, до своєї спальні.

Читати я не збиралася. *Майже* не збиралася. Усе, що мені потрібно було, — це кілька фраз, не більше. Я хотіла знайти в цій книжечці щось достатньо рішуче й сильне, щоб нейтралізувати оті слова з листа, що ніяк не йшли мені з голови. Як то кажуть, «клин вибити клином». Може, два-три речення, може — сторінку... а потім — спати.

Знявши обгортку, я поклала її до спеціальної шухляди — щоб ненароком не пошкодити; обережність не завадить, навіть у рукавичках. Розгортаючи книжку, я глибоко вдихнула. О, цей запах старих книжок! Він такий гострий, такий пряний — як приправа...

Передмова. Усього кілька слів.

Але очі мої, похапцем проскочивши перший рядок, потрапили у пастку.

Усі діти міфологізують своє народження. Це — їхня спільна риса. Хочете когось пізнати? Пізнати його розум, серце і душу? Тоді поцікавтеся, де і як він народився. І ви не почувете правди у відповідь. Натомість почувете вигадку. Та хіба є щось більш промовисте і правдиве, аніж вигадка?..

І я наче опинилася у вирі.

Селяни і принци, управителі маєтків і сини булочників, торговці й русалки. Давно знайомі персонажі, раніше я читала подібні історії сотні, тисячі разів — це були оповідки, відомі всім і кожному. Але в міру того, як я вчитувалася в *цей* текст, звичність і знайомість персонажів поступово кудись зникала. Відпадала, мов та луска. У них з'являлася новизна, у них з'являлася загадковість. Це більше не були розмальовані манекени з ілюстрованих дитячих книжок, що бездумно — вже вкотре — виконують завчену роль. Це були *живі люди*. Кров, що капала з пальчика принцеси, коли та поранила його веретеном, була справжньою кров'ю — принцеса, перш ніж заснути,

лизнула пальчик, і кров зберігала металевий присмак; а коли королю принесли заснулу летаргійним сном доньку, то виплакані сльози залишили на його щоках пекучі солоні сліди.

Ці історії пронизував незвичний мотив. На перший погляд, заповітне бажання кожного здійснилося: донька короля ожила від поцілунку незнайомця; потвора позбулася хутра й перетворилася на красеня; русалонька знову набула здатності ходити; але лише тоді, коли було надто пізно, зрозуміли всі вони, яку страшну ціну доведеться їм заплатити за втечу від своєї долі. На кожен *Happy-end*¹ упала тінь безвиході й приреченості. Доля, спершу така розважлива й поміркована, така схильна до компромісів, жорстоко помстилася у фіналі за примарне щастя.

Це були немилосердні, зловісні й розпачливі казки — і тим не менш вони дуже, дуже сподобалися мені.

Коли я читала казку про русалоньку — дванадцяту за ліком казку, — у мене з'явилися перші ознаки якогось неясного неспокою, безпосередньо з цим оповіданням не пов'язаного. Я відволіклася від читання. Великий та вказівний пальці моєї правої руки посилали мені попереджувальний сигнал: *сторінок лишилося обмаль*. Думка про це дедалі глибше вгризалася у мою свідомість, тож я нахилила книжку й поглянула на її торець. І справді: тринадцята казка мала бути дуже короткою.

Я продовжила читати, закінчила дванадцяту казку й перегорнула сторінку.

А там — порожньо.

Я погортала сторінки туди-сюди. Порожньо.

Ніякої тринадцятої казки не було.

Я раптом відчула приплив крові до голови й нудоту, наче глибоководний водолаз, що надто швидко піднявся на поверхню.

Поволі, один за одним, навколишні предмети почали з'являтися перед моїми очима. Ліжка, книжка в руці, досі увімкнена лампа, світло якої зблякло на тлі світанкового проміння, що починало проникати до кімнати через тонкі фіранки...

Був ранок.

Цілісіньку ніч я читала.

А тринадцятої казки у книжці не було.

Батько сидів у крамниці за столом, обхопивши голову руками. Зачувши, що я спускаюся східцями, він підвів голову й поглянув на мене. Його обличчя було біле як крейда.

— Що трапилось?! — кинулася я до нього.

Але від потрясіння батькові й мову відняло; у німому відчаї він звів догори руки, а потім знову затулив ними обличчя і застогнав.

Я піднесла була руку, щоб співчутливо обійняти його, але в мене немає звички торкатися людей, тож моя долоня, на мить зависнувши над батьковим плечем, зрештою опустилася на джемпер, що висів на бильці стільця.

— Може, чимось допомогти? — спитала я.

Нарешті батько заговорив. Голос його лунав тремтливо і згорьовано.

— Треба зателефонувати до поліції. Мерщій, мерщій...

— До поліції? Тату, що трапилось?

— Пограбування. — У його вустах це слово прозвучало як оповіщення про кінець світу.

Я спантеличено озирнулася довкола. Усе було на своїх місцях, у бездоганному порядку. Шухляд не вивернуто, полиць не зламано, шибок не вибито.

— Шафка, — простогнав батько, і я почала здогадуватися, у чому справа.

— А, «Тринадцять казок», — спокійно мовила я. — То ця книжка в моїй кімнаті. Я взяла її почитати.

Батько звів очі. На його обличчі відбилосся полегшення, змішане з отетерінням.

— Ти взяла її почитати?

— Так.

— Отже, це *ти* взяла її почитати?!

— Так, — відповіла я зі здивуванням. Хіба ж батько не знає, що я повсякчас беру почитати книжки з крамниці?

— Але чому саме Віду Вінтер?

Тут мені треба дещо пояснити.

Річ у тім, що я читаю переважно старовинні романи. Я надаю перевагу традиційно-правильному завершенню твору. Одруження і смерть, шляхетні самопожертви й чудесні воскресіння, трагічні розлучення і несподівані возз'єднання, болісні падіння і здійснення мрій — усе це, на мій погляд, має бути в кінцівці твору, і тільки тоді

він вартий прочитання. Така кінцівка має приходити як природне завершення пригод, поневірянь, небезпек і, здавалося б, нерозв'язних суперечностей. Подібні фінали притаманні радше старовинним романам, а не сучасним, тому саме старовинним романам я віддаю перевагу.

Сучасна література — маловідомий мені світ. За нашими щоденними бесідами про книжки батько подекуди намагався зацікавити мене цією темою. Він читає так само багато, як і я, але коло його вподобань ширше за моє, і я дуже поважаю його думку. Точними, виваженими словами описує він те відчуття самотності і спустошення, яке виникає в нього після читання романів, основною думкою яких є нескінченність людських страждань і необхідність довготерпіння. Батько розповідав мені про фінали невиразні й притлумлені, відлуння яких, одначе, зберігається у пам'яті довше, ніж гучні та ефектні розв'язки. Він пояснював, чому саме двозначність і незавершеність зворушують його серце глибше й витонченіше, ніж ті класичні фінали зі смертю або одруженням, що їх ціную я.

Під час таких розмов я завжди слухаю надзвичайно уважно, киваю головою й погоджуюсь, але опісля ми з батьком усе одно дотримуємося своїх старих звичок. Ні, батько мені за це не дорікає. В одному ми таки погоджуємося: книжок у світі так багато, що й за все життя не прочитати, тому треба читати ті, які найдужче до вподоби.

Одного разу батько згадав про Віду Вінтер.

— Хоч вона й сучасний автор, вона має тобі сподобатися.

Та я все одно не бралася до творів Віди Вінтер. А з якої речі? Адже лишилося ще так багато незаних мені померлих авторів!

І ось тепер, посеред ночі, я спустилася до крамниці, щоб узяти із шафки «Тринадцять казок»...

— Учора я отримала листа, — почала я.

Батько кивнув.

— Це був лист від Віди Вінтер.

Батько здивовано звів брови, але не став мене перепитувати.

— Вона запрошує мене до себе. Хоче, щоб я написала її біографію.

Батькові брови злетіли ще на декілька міліметрів.

— Я не могла заснути, тож зійшла до кімнатки і взяла цю книжку.

Я чекала, що батько щось скаже, але він промовчав. Зосереджено зсунувши брови, він про щось думав. Трохи згодом я знову заговорила.

— А чому ця книжка потрапила до шафки? Що у ній такого цінного? Не без зусилля відволікаючись від думок, батько відповів:

— Частково тому, що це — перше видання першої книжки найвідомішого з нині живих авторів, що пишуть англійською. Але головним чином через те, що цей томик — бракований. Наступні видання називалися просто «Казки про чудесні перетворення і розпач». Жодної згадки про число тринадцять. Ти ж, напевне, помітила, що там тільки дванадцять казок?

Я кивнула.

— Імовірно, спочатку їх мало бути тринадцять, але одну чомусь вилучили. З обкладинкою вийшла плутанина, і книжку надрукували з початковим варіантом назви, але казок було лише дванадцять. Ці браковані примірники довелося вилучати з продажу.

— Але як цей примірник потрапив до нас?

— Проскочив крізь тенета. Одну з партій помилково надіслали до крамниці у Дорсеті, де один покупець устиг придбати примірник, перш ніж надійшла інструкція запакувати книжки і відіслати назад. Тридцять років тому цей покупець, збагнувши цінність свого придбання, продав його одному колекціонерові. У вересні нинішнього року колекцію виставили на аукціон, і я купив цю книжку. За гроші від авіньйонської посередницької операції.

— Авіньйонської операції?

Переговори з цієї угоди тривали два роки. Це була одна з найприбутковіших операцій, здійснених моїм батьком.

— Сподіваюсь, ти вдягала рукавички? — боязко запитав він.

— За кого ти мене маєш?

Він посміхнувся і продовжив:

— Скільки клопоту надаремне!

— Ти про що?

— Про вилучення з продажу усіх отих примірників через неправильну назву. Однак люди й досі звать цю книжку «Тринадцять казок», хоча відтоді вона пів століття друкувалася під назвою «Казки про чудесні перетворення і розпач».

— Ну то й що?

— Ось до чого призводить поєднання слави і таємничості. Через брак реальних відомостей про письменницю будь-які крихти інформації, на кшталт історії про вилучене видання, набувають

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ